

رویکردهای نوین در مدیریت ورزشی

دوره ۴، شماره ۱۴، پاییز ۱۳۹۵

ص ص: ۶۷-۵۱

ارائه مدل فرایندنگر بروز پرخاشگری و چارچوب کنترل آن در تماشاگران فوتبال

شهرام شفیعی^{۱*} - صلاح دستوم^۲ - حسن عبدالی^۳ - حکیمه افروزه^۴

۱. استادیار گروه مدیریت ورزشی، دانشگاه گیلان، رشت، ایران ۴. دانشجوی دکتری مدیریت ورزشی، دانشگاه گیلان،

رشت، ایران ۳. دانش آموخته کارشناسی ارشد مدیریت ورزشی، دانشگاه گیلان، رشت، ایران

(تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۱۲/۰۸، تاریخ تصویب: ۱۳۹۵/۰۴/۲۰)

چکیده

هدف از این پژوهش تحلیل و مدلسازی رویه‌های زمینه‌ساز و پیشگیر پرخاشگری تماشاگران در استادیوم‌های فوتبال کشور است. رویکرد غالب روش تحقیق از نوع همبستگی بود. از ۵۹۵۵ تماشاگر از تمامی تیم‌های لیگ برتری نظرخواهی شد (در اواسط نیم‌فصل دوم ۹۳-۹۴). ابزار اصلی پژوهش پرسشنامه محقق ساخته شامل چهار متغیر اصلی مدیریتی، عملکردی، زمینه‌ای و پرخاشگری بود (۶۴ سؤال) بود. ساخت پرسشنامه براساس مطالعه کتابخانه‌ای و مصاحبه با متخصصان صورت گرفت. روایی آن نیز از طریق نظر متخصصان (۱۲ نفر) و تحلیل عاملی (شاخص برازش) و پایایی آن از طریق آلفای کرونباخ (۰/۹۱) مطلوب ارزیابی شد. به منظور تحلیل یافته‌ها از آزمون فریدمن (نرم افزار SPSS)، مدلسازی معادلات ساختاری (نرم افزار Amos) و تحلیل مفهومی (الگو سیستمی) استفاده شد. تحلیل مسیر روابط بین متغیرها نشان داد که رویه مدیریتی به ترتیب با ضرایب ۰/۷۴، ۰/۶۶ و ۰/۵۵ بر رویه عملکردی، رویه زمینه‌ای و بروز پرخاشگری اثر معناداری دارد. همچنین اثر رویه زمینه‌ای بر رویه عملکرد و بروز پرخاشگری به ترتیب با ضرایب ۰/۸۸ و ۰/۷۱ معنادار به دست آمد. با توجه به یافته‌ها، پیشنهاد می‌شود سیستم‌های کنترل پرخاشگری تماشاگران در رویدادهای فوتبال نسبت به زمینه‌های رفتاری توجه پیامدنگر، به زمینه عملکردی توجه فرایندنگر و به زمینه مدیریتی توجه پیشایندنگر داشته باشند.

واژه‌های کلیدی

تماشاگران فوتبال، چارچوب مفهومی، علل پرخاشگری، کنترل پرخاشگری، مدیریت جمعیت.

مقدمه

شواهد رسانه‌ای و گزارش‌های علمی از وضعیت پرخاشگری در فوتبال ایران نشان‌دهنده چالشی بزرگ از وجود پویایی و عمق زیاد در سازه‌های رفتاری منفی تماشاگران حاضر در درون و بیرون استادیوم‌هاست و از جمله دغدغه‌هایی است که همواره در محافل مختلف به آن پرداخته می‌شود. این شواهد حاکی از آن‌اند که عوامل زمینه‌ساز پرخاشگری متنوع اما دارای ارتباط پیچیده‌ای با هم هستند (۱۸). با وجود بروز همیشگی این رفتارها در استادیوم‌ها و حضور جمعیت چند هزار نفری در ورزشگاه‌ها، نیاز به مدیریت، برنامه‌ریزی دقیق و اجرای عملیات مناسب وجود دارد. این اقدامات نیازمند وجود اطلاعات پیش‌نیاز و مناسب است. در همین زمینه مطالعات علوم اجتماعی باید شیوه‌ها و اصولی مناسبی را در این زمینه ارائه کنند.

فوتبال مظهر قدرت ملت‌ها در عرصه‌های بین‌المللی است و استادیوم‌ها به عرصه رقابت سیاسی و به‌عنوان نماد فرهنگی اجتماعی هر کشور و شهری تغییر چهره داده است (۱۲). با توجه به اینکه در هر رقابتی زمینه تعارض و به تبع آن پرخاشگری وجود دارد، بنابراین پرخاشگری جزئی از واقعیت‌های ورزش فوتبال است (۲۴). پرخاشگری^۱ از رفتارهای نامطلوبی است که در بیشتر جوامع بشری مشاهده می‌شود و به‌عنوان یک پدیده اجتماعی، محصول نظام اجتماعی و مناسبات حاکم بر همان جامعه است. خشونت مفهومی گسترده دارد و به‌سختی می‌توان آن را صرفاً در یک بعد تعریف کرد (۱۱)؛ اما به‌طور مشخص، پرخاشگری رفتار هدفداری است که به‌منظور تحقیر یا کوچک کردن شخصیت دیگران یا آسیب رساندن به آنها صورت می‌گیرد (۲۲). پرخاشگری در عرصه فعالیت‌های ورزشی به شکل ابزاری و

بازتابی یا کلامی و فیزیکی تجلی می‌یابد و از سوی افراد حاضر و شرکت‌کننده در رویدادهای ورزشی در قبال سایر بازیکنان، تماشاگران، مربیان، مقامات ورزشی، عامه مردم و اموال صورت می‌گیرد (۵).

در ادبیات نظری موضوع، الگوهای مختلفی برای تبیین خشونت و پرخاشگری مطرح شده‌اند. اما اگرچه تئوری‌های مختلف قابلیت بررسی در این زمینه را دارند، در این منظرها سه نوع الگوی زیست‌شناسی، روان‌شناسی و جامعه‌شناسی بیشترین قابلیت را برای تحلیل و تبیین سازه‌های پرخاشگری داشته‌اند (۴، ۶).

الگوی زیست‌شناختی قدیمی‌ترین و شناخته‌شده‌ترین تحلیل عمل پرخاشگری، معطوف به این نگرش است که انسان از نظر ماهیت زیست‌شناسی برای پرخاشگری برنامه‌ریزی شده است و پرخاشگری و خشونت بخشی از ماهیت و طبیعت ذاتی و فطری وی را تشکیل می‌دهد. الگوی روان‌شناختی پارادایم دیگری است که محور اصلی خود را در تبیین موضوع مذکور به جنبه‌های روانی معطوف می‌کند (۹). در دیدگاه جامعه‌شناسی نیز، پرخاشگری و خشونت، رفتار و کنش اجتماعی‌ای است که از طریق فرایندهای اجتماعی، تولید، بازتولید و توسط فرد فرا گرفته می‌شود و رفتار به‌عنوان مسئله‌ای که از محیط یادگیری فرد سرچشمه می‌گیرد، از طریق مدل‌ها و تقویت رفتار به‌وسیله پاداش و تنبیه ایجاد می‌شود (۱۱، ۴).

در کنار توجه به علل و رویه‌های زمینه‌ساز پرخاشگری، توجه به چارچوب‌های پیشگیری و کنترل آن ضرورت دارد. نظارت و کنترل کلیه اقدام‌هایی را در برمی‌گیرد که مدیریت انتظامی برای جلوگیری از وقوع اقدامات تخریبی توسط افراد تماشاگرنا به اجرا درمی‌آورند. این اقدامات به انواع اقناع یا اجبار، محسوس یا نامحسوس؛ رسمی یا غیررسمی؛ فیزیکی یا الکترونیکی، مثبت یا منفی؛ کیفری یا غیرکیفری تقسیم می‌شوند (۱).

در رویکرد اجبار افراد از طریق سیستم حقوقی و تنبیه و در اقلان از طریق تبلیغ، پاداش و تقدیر مجاب یا وادار به پذیرش هنجارهای اجتماعی می‌شوند (۱۷). کنترل رسمی و غیررسمی بر میزان به کار گرفتن عنصر حقوقی و قانونی کنترل اجتماعی تأکید دارند. کنترل مثبت و منفی حاکی از نحوه استفاده از سازوکارهای تشویق و تنبیه است. کنترل محسوس و نامحسوس بر نحوه حضور و نقش پلیس در رویداد و حضور در میان توده تماشاگران اشاره دارد. کنترل کیفری و غیرکیفری به میزان توجه به جنبه اجتماعی در مقابل جنبه حقوقی اشاره دارد (۳).

کنترل پر خاشگری تماشاگران بیش از آنکه از طریق سیستم‌های کنترلی قابل مهار باشد، از طریق سیستم‌های فرهنگ‌سازی قابل پیشگیری است. سیستم فرهنگ‌سازی، عملیات برنامه‌ریزی شده‌ای است که به واسطه ارسال اطلاعات در پی تأثیر بر هیجانات، باورها، نگرش‌ها، انگیزه‌ها و رفتار مخاطبان است که نوعی یادگیری است (۲). فرهنگ و فرهنگ‌سازی پیچیدگی‌های بسیاری دارد، به‌طوری‌که هر فرهنگی، ارزشی و مطلوب نیست و لازم است فرهنگ‌سازی مثبت و فرهنگ ارزشی از فرهنگ‌سازی منفی و فرهنگ غیرارزشی تفکیک شود (۸). محیط ورزش همواره مستعد بروز رفتارهای نابهنجار بوده و نیازمند فرهنگ‌سازی و اصلاح دائمی در سازه‌های رفتاری مشارکت‌کنندگان به‌ویژه در محیط ورزشگاه‌هاست. کارکرد اصلی فرهنگ‌سازی در محیط ورزش این است که آستانه تحمل مشارکت‌کنندگان افزایش یابد و خشونت بروز نکند. برای فرهنگ‌سازی مناسب در این زمینه لازم است به ظرفیت‌ها و امکانات و فلسفه ایجاد رویدادها و رقابت‌های ورزشی، اطلاع‌رسانی کامل، آموزش اخلاقی، ترویج ورزش در فرهنگسراها، افزایش آگاهی و دانش مردم در زمینه فرهنگ مشارکت ورزشی و برنامه‌های تحکیم اجتماعی در رویدادهای ورزشی توجه شود (۸، ۳).

عمده تحقیقات حوزه پر خاشگری در داخل کشور به بررسی علل و عوامل پر خاشگری از منظرهای مختلف پرداخته‌اند که جدیدترین، مهم‌ترین و مرتبط‌ترین تحقیقات به‌صورت زیر مرور شده است. غلامی و حیدری-نژاد (۱۳۹۴) عوامل ایمنی و بهداشتی، دآوری، پوشش و برگزاری؛ و وثوقی و خسروی‌نژاد (۱۳۸۸) متغیرهایی فرهنگی و اجتماعی را به‌عنوان مهم‌ترین علل بروز پر خاشگری معرفی کردند (۱۴، ۱۰). عباس‌زاده و همکاران (۱۳۹۳) نیز گزارش کردند که بین متغیرهای یادگیری پر خاشگری و تحریک رسانه‌های جمعی با هر دو بعد فیزیکی و روانی پر خاشگری تماشاگران همبستگی مستقیم و معنادار وجود دارد (۹). قاسمی و همکاران (۱۳۸۸) دریافتند که متغیرهای چالش‌های روانی خانواده و گروه همسالان، فیلم‌های خشونت‌آمیز، کنترل پلیس، تحریک مطبوعات با متغیرهای پر خاشگری رابطه معناداری دارند (۱۲). محمدکاسمی و همکاران (۱۳۸۶) نشان دادند که از بین متغیرهای گوناگون اثرگذار بر خشونت تماشاگران، سن، تحصیلات و وضعیت اقتصادی-اجتماعی، رابطه معکوس معنادار و عوامل محیطی رابطه مستقیم معنادار با بروز خشونت دارد (۱۳). جان‌بزرگی و همکاران (۱۳۸۹) عنوان کردند که از میان رویکردهای مختلف کنترل پر خاشگری، اقدامات روانی و نامحسوس بیشترین میزان تأثیر را دارند (۳).

در تحقیقات خارج از کشور ابعاد بیشتری از پر خاشگری مورد توجه بوده است. کوراکیس^۱ (۲۰۰۴)، دوناو و همکاران^۲ (۲۰۰۹) و گرنج و کر^۳ (۲۰۱۰) به این نتیجه رسیدند که جنجال‌سازی مطبوعات، رفتار ناشایست بازیکنان و مربیان و داوران و عکس‌العمل‌های پلیس مهم‌ترین عوامل پر خاشگری و خشونت تماشاگران هستند

۱. Courakis

۲. Donahue, Rip & Vallerand

۳. Grange & Kerr

نشان دادند که روابط معناداری میان گروه‌های خاصی از تماشاگر ورزش و سلامت جامعه وجود دارد (۱۹).

مرور تحقیقات نشان می‌دهد که عوامل بسیاری می‌توانند در بروز ناهنجاری در میان تماشاگران نقش ایفا کنند. با توجه به اهمیت موضوع پرخشگری در ورزش و فوتبال نیاز مستمر به پایش و رصد رفتارهای تماشاگران وجود دارد که مطالعات قبلی نیز به آن همت گمارده‌اند. حجم پژوهش‌های انجام‌گرفته درباره موضوع پرخشگری تماشاگران در ورزش بیانگر پیچیدگی مکانیزم‌های مربوط به بروز چنین رفتارهایی است. مطالعات خارجی از منظرهای بسیاری پرخشگری تماشاگران را تحلیل و تفسیر کرده‌اند، اما به دلیل تفاوت‌های عمده بین نظام‌های اجتماعی کشورهای مختلف، یافته‌های علمی در این حیطه از جهان‌شمولی قابل اکتفایی برای فرهنگ‌های مختلف برخوردار نیستند و انجام مطالعات میان‌فرهنگی ضرورت بسیاری دارد (۲۳). در همین زمینه مطالعات داخلی با وجود آشکار ساختن بسیاری از متغیرها و عوامل اثرگذار بر پرخشگری تماشاگران از دیدگاه مختلف، تاکنون چارچوب‌های نظری جامعی در ورزش کشور مبتنی بر رویکرد مدلسازی و الگو سیستمی ارائه نداده‌اند و منظرهای مختلف به‌خوبی تفکیک و بررسی نشده‌اند؛ بنابراین نیاز به درک جامعی در زمینه مدیریت پرخشگری وجود دارد که این پژوهش بر آن متمرکز است.

از طرف دیگر، باید گفت که بدنه اصلی دانش در علوم رفتاری و اجتماعی ورزش بر پایه مدل‌های شناسایی‌شده مناسب و نه یافته‌های جزئی و پراکنده قرار دارد، زیرا داده‌ها در قالب مدل می‌توانند کشف، تبیین و تفسیر شوند (۱۱، ۶). مدلسازی نمی‌تواند روابط پدیده‌های اجتماعی را به‌طور کامل توضیح دهد، اما درک مکانیسم‌های اساسی آن را آسان‌تر می‌کند. هدف از مدلسازی‌های

(۱۷-۱۵). استون^۱ (۲۰۰۶) گزارش کرد که رفتار نیروی انتظامی و پلیس در قبال تماشاگران، در بروز اوباشگری مهم‌ترین اثر را دارد (۲۲). مارک و استون^۲ (۲۰۰۵) نشان دادند که تفاوت عمده‌ای بین الگوی پرخشگری تماشاگران راگبی در بازی‌های خانگی و دور از خانه وجود دارد، اما این تفاوت در نیمه اول یا دوم بازی و سایر موقعیت‌های مختلف بازی (برد و باخت) وجود ندارد (۱۹). همچنین سیمون و جاناتان^۳ (۲۰۰۷) نشان دادند که بین میزان پرخشگری قبل و بعد از بازی تماشاگران تیم‌های برنده و بازنده تفاوت معناداری وجود دارد (۲۱). اسپیج^۴ (۲۰۱۴) در تحلیل خشونت افراد در ورزش نشان داد که خشونت ناشی از فعل و انفعال پویا بین عوامل ساختاری فردی، بین‌فردی، موقعیتی، اجتماعی زیست‌محیطی و اجتماعی است (۲۴). کویان چوگلا، گوکتاس و دمیر^۵ (۲۰۱۵) در بررسی اثر ساختار اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی بر گرایش تماشاگران فوتبال به خشونت نشان دادند که علل اصلی گرایش‌های خشونت‌آمیز طرفداران قبل از بازی مربوط به وقایع گذشته و انتشارات رسانه‌ای؛ در طول و پس از بازی مربوط به اشتباه داوران و رفتارهای منفی حریف است (۲۱). سلند و کاشمور^۶ (۲۰۱۵) در ارزیابی سیستم کنترل خشونت در فوتبال بریتانیا نشان دادند که تغییر استراتژی پلیس، ممنوعیت سفارش‌ها، ممنوعیت الکل، قیمت بلیت بالاتر، و دوربین مداربسته از سال ۱۹۸۰ تقریباً میزان پرخشگری را به نصف کاهش داده است (۱۵). اینو و همکاران^۷ (۲۰۱۵) در بررسی ۱۳۵ مطالعه تجربی تعامل تماشاگر ورزش و سلامت جامعه

۱. Stone

۲. Marc & Steven

۳. Simon & Jonathan

۴. Spaaij

۵. Koyuncuoglu, Goktas & Demir

۶. Cleland & Cashmore

۷. Inoue, Berg & Chelladurai

رفتاری و تحلیل رفتار اقدام به نوع ویژه‌ای رفتارشناسی اجتماعی است تا با اتکا به فنون و صورت‌بندی متغیرها و سازه‌ها، بتوان مدل‌های انسان‌محور با قابلیت تحلیلی مناسب ارائه کرد (۱۱، ۴). یکی از دلایل عمده ناکارایی برنامه‌های فعلی و جزیره‌ای عمل کردن در حوزه مدیریت رفتار تماشاگران نبود مدل‌های جامع و نظام‌مند است. فقدان الگوهای علمی قابل اتکا و دارای مصادیق عینی در مدیریت جمعیت مربوط به حوزه ورزش، محقق را بر آن داشت تا براساس ادراک تماشاگران، مدل ساختاری و کیفی رویه‌های زمینه‌ساز و چارچوب مفهومی رویه‌های پیشگیر برای پر خاشگری تماشاگران فوتبال کشور را ارائه دهد.

روش تحقیق

رویکرد غالب روش تحقیق از نوع همبستگی بود. جامعه آماری پژوهش کلیه تماشاگران حاضر در استادیوم‌های لیگ برتر فوتبال ایران بودند (فصل ۹۴- ۹۳). از نمونه آماری به تعداد ۵۹۵۵ تماشاگر از تمامی تیم‌های لیگ برتری در اواسط نیم‌فصل دوم نظرخواهی شد. نمونه‌گیری به‌صورت جداگانه برای همه تیم‌ها و

براساس میانگین تماشاگران آن در لیگ انجام گرفت (جدول ۱). به‌گونه‌ای که پس از برآورد میانگین تعداد تماشاگران هر تیم در بازی‌های خانگی (گزارش‌های فدراسیون فوتبال) براساس جدول مورگان نمونه مناسب هر تیم انتخاب شد. از آنجا که این پژوهش بر تعمیم‌پذیری بالا تأکید داشت، نمونه‌گیری انجام‌گرفته سطح بسیار بیشتری از تعداد قابل کفایت در جدول مورگان را پوشش داد. مبانی انتخاب تعداد نمونه از هر تیم نسبت آن در نمونه کلی بود و برای تیم‌ها به‌جای نمونه‌گیری جداگانه از نمونه‌گیری کلی استفاده شد، زیرا هدف تبیین ساخت نظری پر خاشگری در این پژوهش بود و مقایسه بین تیم‌ها مدنظر نبود. توزیع پرسشنامه در ورزشگاه‌های گیلان و تهران توسط محقق و سایر شهرستان‌ها توسط دوستان رابط و دانشجو انجام گرفت. پیش از شروع بازی در سکوی تماشاگران پرسشنامه به‌صورت تصادفی در اختیار تعداد مشخصی از تماشاگران قرار می‌گرفت و سپس جمع‌آوری می‌شد. زمان توزیع پرسشنامه‌ها در نیم‌فصل دوم بود. مبنای پر کردن پرسشنامه‌ها بازی‌های مهم و پرتماشاگر مانند دربی تهران بود.

جدول ۱. توزیع نمونه آماری براساس تیم‌های لیگ برتر

تیم	استقلال تهران	پیروزی	سپاهان	ذوب‌آهن	تراکتورسازی	گسترش	نفت	فولاد	استقلال خوزستان	سایپا
ورزشگاه	آزادی	فولادشهر اصفهان	یادگار امام تبریز	تختی	تهران	غدير اهواز	دستگردی			
نمونه انتخابی	۱۵۰۰	۱۰۰۰	۱۰۰۰	۲۰۰	۹۰۰	۲۰۰	۲۰۰			
تیم	صبا	پدیده	راه‌آهن	ملوان	مسجدسلیمان	پیکان				
ورزشگاه	یادگار امام قم	ثامن‌الائمه	اکباتان تهران	تختی انزلی	-	شهدای تهران				
نمونه انتخابی	۲۰۰	۴۰۰	۲۰۰	۳۰۰	-	۹۵				

ابزار پژوهش شامل مطالعه کتابخانه‌ای، مصاحبه و پرسشنامه بود. با توجه به محتوای کمی و کیفی مدل‌های تدوین‌شده در مراحل مختلف به منابع گوناگون (علمی، متخصصان و تماشاگران) مراجعه شد. ابزار اصلی پژوهش،

پرسشنامه محقق‌ساخته در دو بخش ویژگی‌های جمعیت-شناختی و سؤالات تخصصی تنظیم، توزیع، جمع‌آوری، تحلیل و تفسیر شد. این ابزار شامل سه رویه مدیریتی (۴ بُعد)، عملکردی (۳ بُعد)، زمینه‌ای (۴ بُعد) و به‌همراه سازه

اول یک مطالعه مقدماتی (راهنما) روی ۴۰ نمونه از جامعه انجام گرفت و با استفاده از روش آماری آلفای کرونباخ، پایایی عامل‌ها و متغیرها تأیید شد ($\alpha = 0/89$) آلفای کل مرحله مقدماتی). در نهایت روایی ابزار از طریق نظر متخصصان (روایی صوری: ۱۲ نفر) و تحلیل عاملی (روایی سازه: برازش) و پایایی آن با استفاده از آلفای کرونباخ ($\alpha = 0/91$) آلفای کل مرحله نهایی) مطلوب ارزیابی شد.

براساس مبانی نظری، مطالعات قبلی و مصاحبه لازم با متخصصان مدل مفهومی پژوهش به صورت زیر (شکل ۱) تدوین شد. پیش فرض مدل این است که پرخاشگری حاصل تعامل پویا و برابند بین سه عوامل مختلف در سه رویه عملکردی، مدیریتی و زمینه‌ای است.

پرخاشگری بود (۶۴ سؤال). در تدوین پرسشنامه ابتدا با مطالعه کتابخانه‌ای، خلأ موجود در دانش قبلی (مدل پرخاشگری تماشاگران فوتبال در ایران) و چارچوب آن شناسایی و سپس با استفاده از مصاحبه اکتشافی ساختارمند با متخصصان تکمیل و تنظیم شد. عامل‌ها، ابعاد و گویه‌های اولیه با بررسی مبانی و پیشینه از طریق مطالعه اسناد، کتاب‌ها و مقالات شامل منابع داخلی و خارجی متغیرها و شاخص‌های مربوط به جامعه‌شناسی خشونت و مدیریت جمعیت در ورزش شناسایی و انتخاب شدند. برای بررسی متغیرهای شناسایی شده و اکتشاف بیشتر در زمینه پژوهش از مصاحبه‌های اکتشافی نیمه‌هدایت شده استفاده شد. به منظور تعیین پایایی (اعتماد و میزان همگونی درونی پرسشنامه‌ها) در مرتبه

شکل ۱. مدل مفهومی پژوهش (براساس مبانی نظری و پیشینه پژوهش)

سازه‌های شناسایی شده براساس مطالعه کیفی (کتابخانه‌ای و تجربی/ مصاحبه) در جدول ۲ شناسایی و دسته‌بندی شده‌اند.

جدول ۲. مفهوم‌شناسی سازه‌های پژوهش (۳، ۴، ۶، ۱۱)

متغیر	ابعاد	مفاهیم
رویه مدیریت	سیستم و جو امنیتی	موارد مربوط به اثر سیستم‌های امنیتی، حضور نیروهای پلیس و نحوه برخورد آنها
	مدیریت برگزاری و میزبانی	تبعیض مدیریت برای تیم‌ها، شرایط جوی، تقویم برگزاری مسابقات و روزهای هفته، وضعیت بلیت‌فروشی
	کیفیت امکانات و خدمات	موارد مربوط به اثر سیستم‌های ورود و خروج تماشاگران، کنترل آنها، زمان جابه‌جایی و ازدحام
رویه عملکرد	مدیریت جمعیت و تردد	موارد مربوط به فضاهای ورود و خروج، امکانات و خدمات رفاهی و بهداشتی، جایگاه تماشاچیان
	عملکرد نسبی تیم‌ها	موارد مربوط به عملکرد داوری در: مدیریت بازی، نحوه قضاوت به‌خصوص در صحنه‌های حساس، اشتباهات و ...
	جو بازی و اتفاقات	رفتار مربیان، رویکردهای لیدرها، تنش مصاحبه‌های قبل از بازی
رویه زمینه‌ای	عملکرد داوری و نظارت	عملکرد تیم در طول فصل، جایگاه‌های تیم در جدول نسبت به جایگاه مورد انتظار، عملکرد باشگاه، عملکرد فردی بازیکنان
	جو رسانه‌ای و مداخلات	موارد مربوط به اثر رسانه‌ها، نحوه پوشش خبری و تحلیل بازی‌ها و پرداختن به حاشیه‌ها
	زمینه فرهنگی و اجتماعی	سطح رفاهی و اقتصادی تماشاگران، سطح فرهنگی و اجتماعی، اتفاقات قبلی، ویژگی نگرشی و رفتاری منفی فردی، و...
پرخاشگری	تعارض درونی و بیرونی تیم‌ها	تعصب تماشاگران، سابقه نزاع و تعارض بین دو تیم، تبادلات جنجالی بین دو تیم
	نگرش و رفتار متقابل تیم‌ها	حساسیت مسابقه، خشونت بازی، تحریک تماشاگران، اتلاف وقت حریف، تمارض‌ها، ناعادلانه جلوه دادن نتیجه؛ و...
	تعارض قومیتی، عبور از سازوکارها، فناوری جنایی، دگرگونی ارزش‌ها، توسعه بی‌تفاوتی، فرهنگ‌زدایی، عدم تعادل روانی، هنجارشکنی، تضعیف اعتماد، خشونت و اوباشگری، حریم‌شکنی، تقویت زیاده‌خواهی، توهین و تحریک، توجیه نگرش منفی	

از آزمون کولموگروف- اسمیرنوف به‌منظور بررسی

طبیعی بودن توزیع داده‌های تحقیق استفاده شد که نتایج

آن نشان داد تمامی متغیرها به‌جز جو بازی و اتفاقات و جو

رسانه‌ای و مداخلات توزیع غیرطبیعی دارند ($P < 0.05$). به

همین دلیل آزمون فریدمن برای بررسی معناداری تفاوت

بین اولویت متغیرها انتخاب شد (نرم‌افزار SPSS). از روش

مدل معادلات ساختاری (Amos) نیز برای آزمون مدل

مفهومی و ترسیم مدل نهایی استفاده شد.

نتایج و یافته‌های تحقیق

مشخصات مربوط نمونه آماری در جدول ۳ آورده شده

است. در این تحقیق، ۵۹۵۵ نفر شرکت داشتند که بیشتر

آنها در رده سنی نوجوان و جوان بودند، مقطع تحصیلی

آنها دیپلم، شغلشان آزاد و مجرد بودند.

جدول ۳. توصیف مشخصات نمونه آماری پژوهش

سن	تحصیلات	شغل	تأهل
میانگین	۲۵/۰۳	مؤلفه	فراوانی
انحراف	۵/۴۲	دیپلم	۲۷۹۵
استاندارد	۴۶/۹۳	دانش آموز / دانشجو	۲۲۹۶
کمترین	۱۴/۵۴	شغل رسمی	۱۳۶۶
بیشترین	۳۵/۷۷	آزاد یا سایر	۲۲۹۳
	۲/۷۵	مجموع	۵۹۵۵

مدیریت جمعیت بیشترین و امکانات و خدمات کمترین میزان اهمیت؛ در رویه عملکردی ابعاد عملکرد نسبی بیشترین و عملکرد داوری و نظارت کمترین اهمیت‌ترین و در رویه زمینه‌ای ابعاد جو رسانه‌ای و مداخلات بیشترین و نگرش و رفتار متقابل بین تیم‌ها کم‌اهمیت‌ترین متغیرها شناسایی و مشاهده شدند (جدول ۴).

با توجه به نتایج آزمون کولموگروف اسمیرنوف (توزیع بیشتر متغیرها غیرطبیعی بود) به‌منظور اولویت‌بندی ابعاد مربوط به رویه‌های زمینه‌ساز بروز پرخاشگری از آزمون فریدمن استفاده شد. براساس تحلیل انجام‌گرفته تفاوت بین ابعاد مربوط به رویه‌های عملکردی و مدیریتی معنادار اما برای رویه زمینه‌ای معنادار نیست. در رویه مدیریتی رویداد ابعاد

جدول ۴. آزمون معناداری تفاوت بین اهمیت رویه‌های زمینه‌ساز پرخاشگری (آزمون فریدمن)

متغیر	ابعاد	میانگین	انحراف استاندارد	میانگین رتبه	خی دو	درجه آزادی	معناداری
رویه مدیریتی ($2/442 \pm 0/364$)	مدیریت جمعیت و تردد	2/432	0/700	2/57	76/513	3	0/001
	مدیریت برگزاری و میزبانی	2/416	0/619	2/56			
	سیستم و جو امنیتی	2/383	0/679	2/50			
	کیفیت امکانات و خدمات	2/333	0/780	2/38			
رویه عملکردی ($2/408 \pm 0/378$)	عملکرد داوری و نظارت	2/429	0/606	1/98	7/554	2	0/023
	عملکرد نسبی تیم‌ها	2/407	0/670	2/03			
	جو بازی و اتفاقات	2/397	0/608	1/99			
رویه زمینه‌ای ($2/391 \pm 0/356$)	جو رسانه‌ای و مداخلات	2/467	0/711	2/53	4/119	3	0/249
	تعارض درونی و بیرونی تیم‌ها	2/446	0/787	2/50			
	نگرش و رفتار متقابل تیم‌ها	2/429	0/679	2/48			
	زمینه فرهنگی و اجتماعی	2/426	0/616	2/49			

مدل نهایی متغیرهای پژوهش: در ادامه، تأثیرات بین متغیرهای اصلی تحقیق در مدل، براساس نتایج بررسی شده است (جدول ۵ و شکل ۲). تمامی متغیرهای پژوهش در حضور هم و در قالب مدل کلی و اصلی اثربابی شدند که براینده میزان اثرگذاری آنها به‌صورت شکل ۲ است. شایان ذکر است تفاوت‌های زیادی بین میزان و نحوه اثرگذاری متغیرها به‌صورت روابط تکی و خطی نسبت به روابط چندگانه موجود است. بسیاری از متغیرها با وجود اثرگذاری بالا در حضور سایر متغیرها تأثیر بالای خود را از دست می‌دهند.

تحلیل عاملی تأییدی: مدل اصلی پژوهش دارای سه مدل اندازه‌گیری اصلی شامل رویه زمینه‌ای، رویه عملکردی و رویه مدیریتی است. این مدل‌ها، سه مدل تحلیل عاملی تأییدی هستند که حمایت داده‌های نمونه‌ها از آنها، راه را برای آزمون مدل‌های ساختاری هموار می‌سازد. نتایج نشان داد که تمامی گویه‌های مربوط به ابعاد هر یک از رویه‌های زمینه‌ساز پرخاشگری در تحلیل عاملی تأییدی در سطح 0/05 معنادار بودند که معناداری ضرایب رگرسیونی (بار عاملی) نشان‌دهنده روایی سازه متغیرهای موجود در مدل است.

جدول ۵. ضرایب رگرسیونی متغیرها در مدل ساختاری نهایی پژوهش

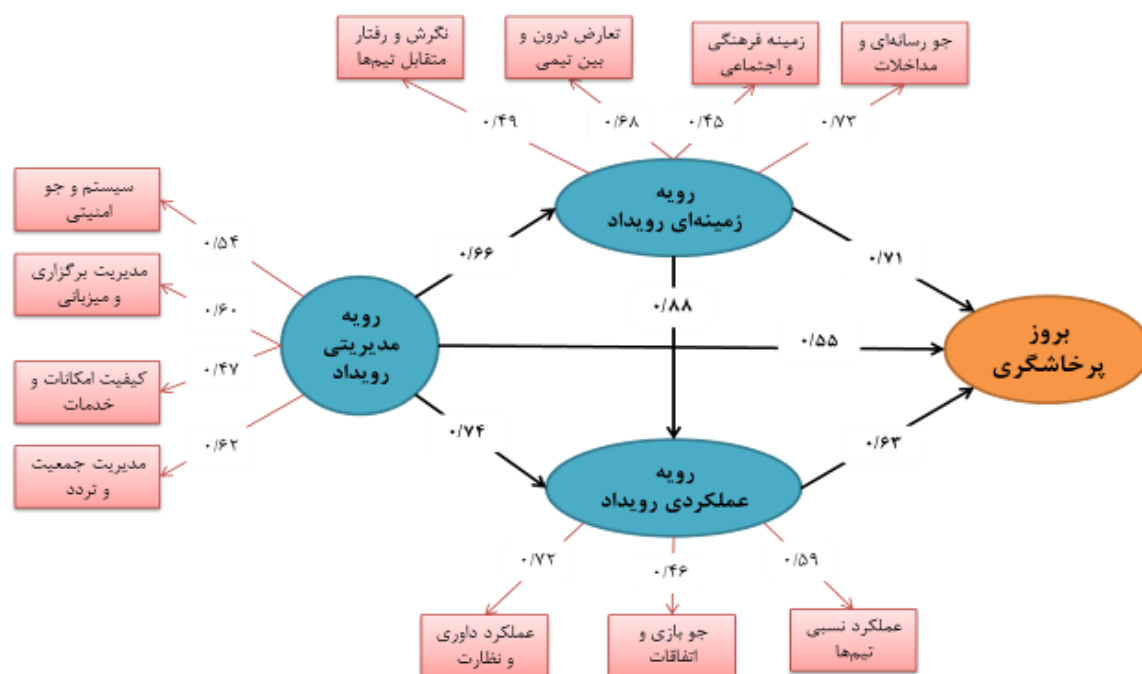
متغیر	ابعاد	S.E.	C.R.	معناداری	ضرایب رگرسیونی استاندارد
عملکردی	عملکرد تیم			۰/۰۵	۰/۵۹۱
عملکردی	جو بازی	۰/۵۳۱	۱۰/۶۵۹	۰/۰۱	۰/۴۶۴
عملکردی	عملکرد داوری	۰/۹۶۲	۱۱/۴۱۱	۰/۰۱	۰/۷۱۹
مدیریتی	جو امنیتی			۰/۰۱	۰/۵۴۲
مدیریتی	مدیریت جمعیت	۰/۰۶۵	۱۱/۵۵۱	۰/۰۱	۰/۶۱۸
مدیریتی	امکانات و خدمات	۰/۴۷۸	۹/۰۸۴	۰/۰۵	۰/۴۷۱
مدیریتی	وضعیت برگزاری	۰/۱۱۸	۹/۷۵۵	۰/۰۱	۰/۶۰۳
زمینه‌ای	زمینه اجتماعی			۰/۰۵	۰/۴۴۷
زمینه‌ای	رفتار تیم‌ها	۰/۸۰۱	۹/۸۱۴	۰/۰۱	۰/۴۹۳
زمینه‌ای	جو رسانه‌ای	۰/۶۰۵	۱۰/۶۲۵	۰/۰۱	۰/۷۳۴
زمینه‌ای	تعارض تیم‌ها	۰/۳۲۰	۱۰/۲۲۸	۰/۰۱	۰/۶۸۳
عملکردی	پر خاشگری			۰/۰۱	۰/۶۳۵
مدیریتی	پر خاشگری	۰/۲۶۳	۹/۸۴۷	۰/۰۱	۰/۵۵۲
زمینه‌ای	پر خاشگری	۰/۳۹۰	۱۱/۳۶۹	۰/۰۱	۰/۷۱۴
مدیریتی	عملکردی	۰/۹۲	۵/۹۸۸	۰/۰۱	۰/۷۴۶
مدیریتی	زمینه‌ای	۰/۰۴۹	۲/۸۱۴	۰/۰۱	۰/۶۶۴
زمینه‌ای	عملکردی	۰/۸۰۲	۶/۳۹۰	۰/۰۱	۰/۸۸۳
شاخص	IFI	CFI	RMSEA	NFI	AGFI
مقادیر	۰/۹۲۲	۰/۹۱۷	۰/۰۶۴	۰/۹۱۷	۰/۸۹۲
P	CMIN/DF	RMR	GFI		
۰/۰۰۱	۲/۲۷۷	۰/۰۴۸	۰/۹۰۶		

با توجه به جدول ۴، شاخص‌های برازش مدل نهایی پژوهش نشان می‌دهد که مدل نهایی از برازش بسیار خوبی برای متغیرهای پژوهش حاضر برخوردار است و شاخص‌های برازش مدل را تأیید می‌کنند.

براساس مدل معادلات ساختاری (شکل ۲) ابعاد مدیریت جمعیت و تردد، مدیریت برگزاری و میزبانی، سیستم و جو امنیتی و کیفیت امکانات و خدمات به ترتیب با ضرایب اثر ۰/۶۱۸، ۰/۶۰۳، ۰/۵۴۲ و ۰/۴۷۱ تبیین‌کننده رویه مدیریتی رویداد هستند. همچنین ابعاد عملکرد داوری و نظارت، عملکرد نسبی تیم‌ها و جو بازی و اتفاقات به ترتیب با ضرایب اثر ۰/۷۱۹، ۰/۵۹۱ و ۰/۴۶۴ تبیین‌کننده رویه عملکردی رویداد هستند.

در رویه زمینه‌ای رویداد نیز ابعاد جو رسانه‌ای و مداخلات، تعارض درونی و بیرونی تیم‌ها، نگرش و رفتار متقابل تیم‌ها و زمینه فرهنگی و اجتماعی ۰/۷۳۴، ۰/۶۸۳، ۰/۴۹۳ و ۰/۴۴۷ تبیین‌کننده‌اند.

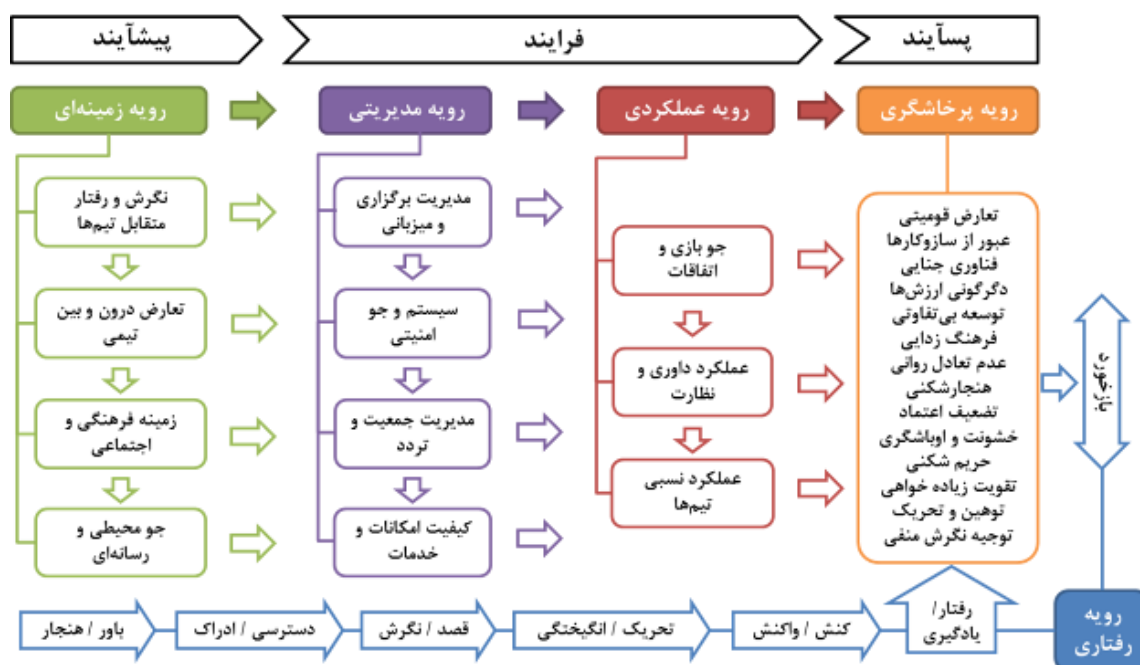
براساس تحلیل مسیر انجام‌گرفته رویه مدیریتی رویداد به ترتیب با ضرایب ۰/۷۴، ۰/۶۶ و ۰/۵۵ بر رویه عملکردی، رویه زمینه‌ای و بروز پر خاشگری اثرگذار است. همچنین رویه زمینه‌ای به ترتیب با ضرایب اثر ۰/۸۸ و ۰/۷۱ بر رویه عملکرد و بروز پر خاشگری اثرگذار است. در نهایت نیز رویه عملکردی رویداد با ضریب اثر ۰/۶۳ بر بروز پر خاشگری اثرگذار است. براساس جدول ۵ تمامی این روابط گزارش شده معنادارند (شکل ۲).

شکل ۲. مدل معادلات ساختاری متغیرهای پژوهش و شاخص‌های برازش آن

و کیفیت امکانات و خدمات به‌ترتیب دارای توالی در زمینه‌سازی بروز پرخاشگری هستند. برآیند حاصل سبب بروز انواع سازه‌های پرخاشگری چهارده‌گانه می‌شود. رویه رفتاری براساس نظریات قبلی در شکل‌دهی رفتار نابهنجار در چارچوب آورده شده است. بر این مبنا افراد با باورهای ذهنی مختلف توسط هنجار محیطی کنترل می‌شوند؛ به پدیده‌ها دسترسی دارند و آن را ادراک می‌کنند؛ ادراک و کسب دانش به ایجاد نگرش و قصد رفتاری منجر می‌شود؛ در صورت تحریک بیشتر از محیط دچار انگیختگی می‌شوند و کنش و واکنش را نسبت به محیط تجربه می‌کنند، یادگیری اتفاق افتاده بسته به میزان و نحوه اثر روان‌شناختی به بروز رفتار منجر می‌شود (۴، ۶، ۱۱). پرخاشگری بروز یافته دارای انواع مختلفی (تعارض قومیتی، عبور از سازوکارها و سایر) می‌تواند باشد که وجود یا غالب بوده و هر کدام از آنها به برآیند رویه‌های زمینه‌ساز و فرایند شکل‌گیری رفتار بستگی دارد.

الگوی سیستمی رویه‌های زمینه‌ساز در بروز پرخاشگری: این الگو براساس مبانی علمی قبلی و مدل ساختاری پژوهش (شکل ۱) به‌منظور تبیین و تفسیر هرچه بهتر از رویه‌های زمینه‌ساز در بروز پرخاشگری ترسیم شده است. براساس این مدل پیشایندهای زمینه‌ای از طریق فرایندهای مدیریتی و عملکردی زمینه‌ساز پسایندهای پرخاشگری (فردی و جمعی) هستند. جهت فلش‌های بین رویه‌ها و ابعاد آنها (شکل ۳) بیانگر جهت کلی در توالی زمینه‌سازی بروز پرخاشگری است. در رویه زمینه‌ای، سازه‌های زمینه فرهنگی اجتماعی، نگرش و رفتار متقابل تیم‌ها، تعارض بین تیم‌ها و جو رسانه‌ای و مداخلات به‌ترتیب (جهت فلش) در حالت کلی دارای توالی رخداد و اثرند. به همین ترتیب در رویه عملکردی، جو بازی و اتفاقات، عملکرد داوری و نظارت و عملکرد نسبی تیم‌ها؛ و در رویه مدیریتی رویداد، مدیریت برگزاری و میزبانی، مدیریت جمعیت و تردد، سیستم و جو امنیتی

شکل ۳. الگوی سیستمی رویه‌های زمینه‌ساز بروز پر خاشگری تماشاگران (اکتشافی براساس منابع علمی، رسانه‌ای و مصاحبه)

و هدف کنترلی‌اند. براساس شواهد مختلف گردآوری و تحلیل‌شده، سیستم امنیتی به‌منظور کنترل پر خاشگری تماشاگران در ایران باید بر رویه‌های غیرکیفری، رسمی، مدیریتی، الکترونیکی، محسوس، مثبت و اقناع بیشتر از رویه‌های زوجی آنها (شکل ۴) تأکید کند. در سیستم فرهنگ‌سازی برنامه‌ها و اقدام‌های مدیریت فرهنگی به‌صورت کلی دارای منظرهای الگوسازی، درونی‌سازی، هویت‌بخشی، رفتارسازی، محتواسازی، هنجارسازی و پوشش‌دهی‌اند. براساس شواهد مختلف گردآوری و تحلیل‌شده، در سیستم مدیریت فرهنگی جهت فرهنگ‌سازی تماشاگران در ایران باید بر رویه‌های تربیت نسلی، تحکیم اخلاق، جهت‌دهی فکری، جامعه‌پذیری، تناسب و تجانس، خودکنترلی و اطلاع‌رسانی بیشتر از رویه‌های زوجی آنها (شکل ۴) تأکید شود.

الگوی سیستمی رویه‌های پیشگیر و کنترل‌محور در بروز پر خاشگری: این الگو براساس منابع علمی و سیستم‌های نظارت و کنترل پلیسی و امنیتی در محیط رویدادهای ورزشی جهت نمایش هرچه بهتر چارچوب سیستمی از رویه‌های پیشگیر و کنترل‌محور در بروز پر خاشگری ترسیم شده است. براساس مدل، سازه‌های پر خاشگری بروز یافته‌ها - که در واقع خروجی مدل قبل هستند - براساس دانش و فناوری روز در زمینه مبارزه با پر خاشگری باید از یک طرف در معرض سیستم کنترل و از طرف دیگر معرض سیستم فرهنگ‌سازی باشند. دو رویکرد کلی نظارت و کنترل و فرهنگ‌سازی است که باید به‌صورت مکمل و همزمان انجام گیرند. سیستم کنترل و اقدام‌های مدیریتی و امنیتی به‌صورت کلی دارای منظرهای برخورد حقوقی، ساختار اجرایی، سیستم نظارتی، عملیات کنترلی، دسترسی پوششی، رفتار امنیتی

شکل ۴. الگوی سیستمی رویه‌های پیشگیر و کنترل بروز پرخاشگری تماشاگران (اکتشافی براساس منابع علمی، رسانه‌ای و مصاحبه)

بحث و نتیجه گیری

رویه‌های زمینه‌ای؛ عباس‌زاده و همکاران (۱۳۹۳)، و کوراکیس (۲۰۰۴) رویه‌های عملکردی؛ و رضانی‌نژاد و همکاران (۱۳۹۱)، سیمون و همکاران (۲۰۰۷) و جان-برزگری و همکاران (۱۳۹۲) رویه مدیریتی را سطح و سازه اصلی در بروز پرخاشگری معرفی کرده‌اند (۲۱، ۲۲، ۲۳، ۱۵، ۱۶، ۱۰، ۹).

ابعاد مدیریت جمعیت و تردد، مدیریت برگزاری و میزبانی، سیستم و جو امنیتی و کیفیت امکانات و خدمات به ترتیب ضرایب اثر تبیین‌کننده رویه مدیریتی رویداد هستند و در پویایی و تأثیرات آن نقش دارند. محمدکاظمی و همکاران (۱۳۸۶) بیان کردند که هرچه تصور تماشاگران از جو ورزشگاه به عنوان مکانی بدون قیدوبند و کنترل و تحت غلبه رفتارهای جمعی قوی‌تر باشد، گرایش آنان به خشونت و بروز واکنش‌های ناپهناجر بیشتر می‌شود (۱۳).

همچنین براساس نظریات تأثیر جمع بر رفتار، پرخاشگری تماشاگران تحت تأثیر رفتارهای جمعیت پرتراکم و ناآشنا این جو را القا می‌کند که به کنترل رفتار

هدف از این پژوهش مدل‌سازی عوامل و رویه‌های زمینه‌ساز بروز پرخاشگری در تماشاگران لیگ برتر فوتبال کشور و ارائه چارچوب فرهنگ‌سازی و کنترل بود. این پژوهش با هدف دستیابی به رویکردی جامع در ادامه پارادایم پژوهشگران قبلی در این زمینه انجام گرفت. یکی از مهم‌ترین نتایج این پژوهش نگاه سیستمی به رویه‌های زمینه‌ساز و پیشگیر پرخاشگری در تماشاگران بود. ساختار شناسایی‌شده از رویه‌های زمینه‌ساز بروز پرخاشگری شامل سه رویه اصلی مدیریتی (امنیت، برگزاری، امکانات و تردد)، زمینه‌ای (رسانه، فرهنگ، تعارض و رفتار) و عملکردی (تیم‌ها، داوری و مدیریت) بود. وجود این ابعاد توسط تحقیقات قبلی حمایت می‌شود و تفاوت در نحوه چارچوب مفهومی و میزان اهمیت عوامل است. از آنجا که این یافته‌ها حاصل ادراک جامعه آماری بسیار بالا با نمونه‌گیری از تماشاگران همه تیم‌هاست، قابلیت تعمیم-پذیری بالاتری نسبت به تحقیقات قبلی دارد. در تحقیقات قبلی حیدری‌نژاد و همکاران (۱۳۹۲) و استون (۲۰۰۶)

نیاز ندارد. بنابراین در چنین شرایطی رفتار افراد راحت‌تر تحت تأثیر جمع قرار می‌گیرد (۱۱، ۳). براساس نظریه محرومیت - تهاجم، محدودیت‌ها به‌عنوان محرک‌هایی (بیرونی) برای بروز رفتارهای تهاجمی عمل می‌کنند؛ بنابراین محدودیت در امکانات و تردد جمعیت انگیزه افراد برای رفتار پر خاشگرانه را افزایش می‌دهد و نارسایی این عوامل باید به کمترین حد خود برسد (۱۳، ۹). این مباحث نشان می‌دهد که ترتیب اثرگذاری متغیرهای مذکور به‌سبب ماهیت و نقش آنها در محیط ورزش است. ابعاد عملکرد دآوری و نظارت، عملکرد نسبی تیم‌ها و جو بازی و اتفاقات به‌ترتیب ضرایب اثر تبیین‌کننده رویه عملکردی رویداد هستند و در پویایی و تأثیرات آن نقش دارند. شواهد نشان می‌دهد که قضاوت ناصحیح داوران به‌ویژه در موارد حساس مهم‌ترین عامل در برهم خوردن نظم ورزشگاه است که این موضوع اثر مستقیم بر رفتار تماشاگران در رابطه با بروز اغتشاش دارد (۲۰). بعد از عملکرد داوران، عملکرد تیم‌ها، رفتار مربیان و ورزشکاران - که به‌عنوان الگو توسط تماشاگران رؤیت می‌شود - یکی از عوامل ایجاد بی‌نظمی محسوب می‌شود (۱۵). علاوه‌بر این ناهمخوانی انتظار تماشاگران و نتیجه واقعی بازی موجب بروز هیجان شده و این هیجان موجب بروز خشونت در ورزشگاه خواهد شد. در صورتی که نتیجه بهتر از انتظار تماشاگران باشد، هیجان مثبت و در غیر این صورت هیجان منفی ایجاد می‌شود و پیش‌زمینه بروز اغتشاش و خشونت و بی‌نظمی در میان تماشاگران است. مطالعات قبلی از این شواهد حمایت کرده (۲۱، ۷، ۲) و یافته‌های مذکور را تبیین و توجیه می‌کنند.

ابعاد جو رسانه‌ای و مداخلات، تعارض درونی و بیرونی تیم‌ها، نگرش و رفتار متقابل تیم‌ها و زمینه فرهنگی و اجتماعی به‌ترتیب میزان تأثیر تبیین‌کننده رویه زمینه‌ای رویداد هستند و در پویایی و تأثیرات آن

نقش دارند. براساس دیدگاه‌های جدید ریشه اولیه کنترل پایدار و مداوم پر خاشگری، الگوسازی و تقویت معیارهای اجتماعی فرهنگی است (۲۵)؛ بنابراین اولویت مشاهده‌شده به‌سبب روند تأثیرگذاری قابل انتظار است. تبیین و تفسیر بیشتر یافته‌ها نیازمند بررسی شواهد قبلی است. رسانه‌ها می‌توانند نقشی دوگانه در پر خاشگری تماشاگران داشته باشند. از یک طرف تیتراهای خبری جنجالی می‌تواند سبب تحریک تماشاگران شود و از سوی دیگر رسانه می‌تواند ابزار مناسبی برای فرهنگ‌سازی باشد (۱۳، ۱۵). قاسمی (۱۳۸۸) بیان کرد که رسانه در مقایسه با خانواده و گروه همسالان گستره وسیع‌تری از الگوهای خشونت‌آمیز را نمایش می‌دهد (۱۱). علاوه‌بر این براساس میانی، اگر رفتار در محیطی موجب برطرف کردن نیاز برای رسیدن به هدفی شود، احتمال بروز آن حتی بدون وجود پاداش خارجی هم زیاد خواهد بود. به‌خصوص اگر این رفتار، الگویی ارائه دهد که برای مشاهده‌گر ارزش و اهمیت داشته و پایگاه اجتماعی بالایی نیز داشته باشد (۱۰).

رویه مدیریتی رویداد به‌ترتیب میزان تأثیر بر رویه عملکردی، رویه زمینه‌ای و بروز پر خاشگری اثرگذار است. نظریه تأثیر اجتماعی که نقش تماشاچیان را بر عملکرد افراد توضیح داده است، اعلام می‌دارد که هرچه تناسب ادراک‌شده بین ابعاد رویداد توسط تماشاگران کمتر شود، زمینه‌های تغییر رفتار رو به فرونی می‌رود (۱۲).

همچنین گرنج و کر (۲۰۱۰) نقش عوامل بیرونی را بر عوامل درونی در بروز پر خاشگری مستقیم و بسیار زیاد گزارش کرده‌اند (۱۷)؛ بنابراین مدیریت برگزاری می‌تواند تأثیر بسیاری بر سایر زمینه‌های پر خاشگری داشته باشد. با وجود این اگرچه برخی ویژگی‌های جمعیت‌شناختی و ذاتی یا شخصیتی تماشاگران یا برخی عوامل اجتماعی-اقتصادی را نمی‌توان کنترل کرد، می‌توان امکانات،

خدمات و رسانه‌های ورزشی را مدیریت کرد تا دست‌کم بخشی از زمینه‌های بروز پرخاشگری تحت کنترل و نظارت نسبی درآید.

رویه زمینه‌ای نیز به‌ترتیب میزان تأثیر بر رویه عملکردی و بروز پرخاشگری اثرگذار است. در تبیین این یافته براساس گزارش‌های قبلی باید گفت که در بروز پرخاشگری جریان‌های وابسته به رفتار افراد (مربی، ورزشکار، تماشاگر، داور، ...) بر جریان‌های وابسته به عملکرد (مربی، ورزشکار و داور) تأثیر مستقیم دارد (۶، ۴). همچنین رحمتی (۱۳۸۸) و قاسمی (۱۳۸۸) تأکید می‌ورزند پرخاشگری رفتاری اجتماعی است که از طریق تجربه مستقیم یا مشاهده رفتار دیگران و الگوهای اجتماعی آموخته و آموزش داده می‌شود (۱۱، ۶). این شواهد نشان می‌دهد که سازه‌های زمینه‌ای بر رویه‌های عملکردی اثرگذارند و زمینه‌سازی بروز پرخاشگری را تقویت می‌کنند.

رویه عملکردی رویداد تأثیر بالا و مستقیم بر بروز پرخاشگری است. براساس اصول و شواهد تماشاگران نیز هیچ نتیجه‌ای را غیر از برد قبول نمی‌کنند و در نتیجه، هر عاملی که سبب ناکامی آنها شود (عملکرد داور، مربی، بازیکن و غیره)، در معرض پرخاشگری و فحاشی آنها قرار می‌گیرد، به‌ویژه اینکه پرداختن مجدد به این مباحث به‌صورت غیرمنطقی و هیجانی نیز موجب ترویج پرخاشگری می‌شود (۷). همچنین عملکرد ضعیف داور می‌تواند سرآغاز تحریک بازیکنان، مربیان و کادر فنی تیم‌ها و سپس تماشاگران شود (۱۹)؛ بنابراین عملکرد هر یک از گروه‌های فاعل در رویداد ارتباط مستقیم با بروز پرخاشگری دارد.

به‌طور کلی رویه‌های زمینه‌ای، عملکردی و مدیریتی به‌ترتیب میزان اثر بیشترین تأثیرگذاری را بر بروز پرخاشگری داشتند. در تبیین اولویت‌بندی گزارش‌شده

باید گفت که در بروز رفتارهای پرخاشگرانه باید به این نکته توجه داشت که پرخاشگری خصیصه‌ای آموختنی است و توسط افراد آموخته و اعمال می‌شود و ترتیب اثرپذیری آن از عوامل مستقیم به غیرمستقیم کمتر می‌شود (۱۷). بر این اساس می‌توان گفت سطح زمینه‌ای مهم‌تر و مقدم بر عملکردی و مدیریتی است و سیستم‌ها و سازوکارهای کنترلی باید بر این اساس به مداخله بپردازند. همچنین تحقیقات قبلی عوامل پیشاینده (زمینه‌ای) را بر عوامل فرایندی و پیامدی (عملکردی و مدیریتی) مقدم گزارش کرده‌اند (۱۱، ۶، ۴) و از نتایج این پژوهش حمایت می‌کنند. با وجود این به لحاظ تفکیک و اولویت از منظر نقش عوامل درونی نسبت به بیرونی این یافته‌ها با برخی مطالعات (۲۱، ۱۸، ۱۲، ۵) ناهم‌سوست که احتمالاً به‌دلیل تفاوت در جامعه هدف و چارچوب تحلیل مفهومی است.

در تبیین و تفسیر ساخت‌های اصلی مدل سیستمی رویه‌های زمینه‌ساز پرخاشگری می‌توان به نظریات پایه در این زمینه رجوع کرد (۴). مبنای مدل طراحی‌شده براساس برآیند حاصل از تطبیق ساختار مدل‌های قبلی بوده و مراحل و ابعاد مختلف فرایند بروز پرخاشگری در این مدل منطبق با نظریات موجود در زمینه پرخاشگری است. زیست‌شناسان اجتماعی معتقدند به‌دلیل اینکه انسان در بستر طبیعی تکامل می‌یابد، تمایلات نیرومند معطوف به رفتار پرخاشجویانه وی در این بستر فرایندی بین فرد، محیط و تکلیف است (۶). براساس تئوری رفتار غریزی کلیه رفتار انسان تحت برآیند نیروهای غریزی قدرتمند و تحریک محیطی قرار دارند. در تئوری یادگیری اجتماعی پرخاشگری تأکید می‌شود که پرخاشگری از طریق فرایند اجتماعی تولید و بازتولید می‌شود، به بیان دیگر رفتارهای پرخاشگرانه از طریق یادگیری (مشاهده اعمال و رفتار دیگران) و تجربه شکل می‌گیرد (۴، ۱۱). براساس نظریه پالایش روانی اگر انسان مجالی برای

پر خاشگری نیابد، نیروی پر خاشجویانه انباشته شده و سرانجام به شکل خشونت مفرط یا بیماری روانی ظاهر می شود (۶). روان شناسان اجتماعی نیز بر این اصل تأکید دارند که هیجانات تلطیف نمی شود و خواسته های سرکوب شده افراد در جمع، فرصتی برای بروز و تجلی پیدا می کند (۱۱). براساس نظریه ناکامی- پر خاشگری، پر خاشگری همیشه پیامد ناکامی است و ناکامی همیشه به پر خاشگری منجر می شود (۶، ۴). این تئوری ها از چارچوب مدل سیستمی مذکور حمایت می کنند. به طور کلی الگوی سیستمی ارائه شده پر خاشگری برایندی از برخورد فرایندهای درونی با رخدادهای بیرونی در نظر می گیرد و بین عوامل مستقل و وابسته در بروز پر خاشگری یک الگوی علت- معلولی فرض می کند.

در تبیین و تفسیر مدل سیستمی رویه های پیشگیر و کنترل محور پر خاشگری باید گفت که مبنای این الگو بر نحوه رفتار با دو نوع کلی از تماشاگران است: الف) تماشاگرانی که از تراز فرهیختگی، دانایی و خردمندی مطلوبی برخوردارند و برعکس ب) تماشاگرانی که ظرفیت اجتماعی و فرهنگی مناسبی ندارند. گونه اول در برابر رویه های اقناعی مستدل و روشنگرانه اثرپذیرند (از طریق سیستم فرهنگسازی ارائه شده در مدل). گروه دوم معمولاً نگرش منفی به آموزش رفتار دارند یا توانایی ادراک رفتار مثبت و تقویتی را ندارند. این گروه را باید بیشتر از طریق رویه ها و برنامه های سیستم پیشگیر و نظارت کنترل کرد (از طریق سیستم کنترلی ارائه شده در مدل). به اعتقاد نظریه پردازان اجتماعی، با ایجاد تغییر مناسب در موقعیت های محیطی و از بین بردن زمینه های به وجود آورنده رفتارهای خشونت آمیز می توان رفتارهای تخریبی و پر خاشگرانه را کاهش داد (۵). رویه های آورده شده در مدل سیستمی (کیفری، محسوس و ...) هر کدام به نحوی ابزاری برای دستیابی به این اهداف هستند.

هر کدام از رویه ها و ابزار بیان شده در مدل قابلیت هایی برای کنترل و پیشگیری از پر خاشگری دارند و سیستم امنیتی ورزش کشور لازم است به تناسب و موقعیت از آنها استفاده کند. در استفاده از این رویکردها، تجارب و گزارش های مختلف مدیریت انتظامی ورزشگاه های کشور نشان داده است که بهترین شیوه کاربرد همزمان و ترکیبی راهکارهاست (۳). در همین زمینه باید گفت از آنجا که کشور ما امکان سازماندهی کنترل محسوس و دائمی را ندارد و روش های دارای ماهیت منفی (مانند کیفری) آثار مخربی بر مخاطبان و پر خاشگران دارد، باید به منظور کاربرد نسبت به رویه های دارای ماهیت مثبت (غیر کیفری، نامحسوس و...) تأخر داشته باشند؛ زیرا کنترل هایی مانند رویکرد غیر کیفری، غیر رسمی، مثبت، اقناع، الکترونیکی و مدیریتی غرور مردم را تا حدی به رسمیت می شناسد و کمک می کند کنترل قانونی با شیوه های نظام اخلاقی هنجاری شان پیوند برقرار کند (۲). علاوه بر این براساس شواهد و مستندات طرفداران و افراد خشونت طلب میانگین سنی پایینی دارند و این بیانگر تأثیر بالقوه دو نهاد خانواده و آموزش و پرورش بر این افراد است.

در جمع بندی پژوهش باید گفت که در پیشگیری و کنترل پر خاشگری در ورزش به منظور پیشگیری از پر خاشگری در ورزش ابتدا باید تشخیص داده شود که چه الگویی به تماشاگران داده شده است، سپس از همه شیوه های مرسوم مدیریت رفتارهای جمعی می توان برای جلوگیری از وقوع کنش های جمعی ناپهناجر تماشاگران استفاده کرد. چراکه تماشاگران فوتبال دامنه نامتجانسی از شهروندان را به خود اختصاص می دهند و به ناچار برای تأثیر نهادن بر هر گروه از آنان باید از سازوکارهای معینی بهره برد و از دامنه وسیعی از روش ها و فنون روانی، اجتماعی، رسانه ای و پلیسی استفاده کرد. از طرف دیگر

با توجه به اینکه فوتبال به عنوان یک پدیده اثرگذار در ارزش‌های فرهنگی جامعه مطرح است، وقتی نتوان هویت افراد مشارکت‌کننده در آن را مشخص کرد، اعمال ضداجتماعی و غیراخلاقی آنها افزایش می‌یابد و متغیر فردیت باختگی و هم‌رنگی از جهاتی با یکدیگر تداخل می‌یابد. وقتی این پدیده‌های اجتماعی به معضل تبدیل شده باشند، اغلب با راهکارهای اجتماعی قابل رفع هستند، بنابراین تدابیر پیشگیرانه و مقابله‌ای باید به صورت نظام‌مند و مبتنی بر هر دو رویکرد فرهنگ‌ساز و کنترل-محور باشند. در نهایت باید گفت مدل‌های ارائه شده در این پژوهش تا حد زیادی می‌تواند ظرفیت ابعاد مختلف اثرگذار بر کنترل پرخاشگری در فوتبال را بیشتر نشان دهد. این مدل نمایش ساده‌ای از ساختار مدیریت جمعیت و رفتار تماشاگران در فوتبال بوده و در حد خود قادر به تبیین کارکرد ساخت‌های اساسی در زمینه کنترل رفتارهای نابهنجار در محیط ورزشگاه‌های کشور است.

منابع و مأخذ

۱. بیات، بهرام؛ شرافتی‌پور، جعفر و عبدی، نرگس (۱۳۸۷). «پیشگیری از جرم با تکیه بر رویکرد اجتماع‌محور». چ اول، تهران: اداره کل مطالعات اجتماعی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران، ص ۵۴.
۲. پاک‌نژاد، محسن و درانی، کمال (۱۳۸۸). «رفتارهای تهاجمی تماشاگران فوتبال و علل روانی و اجتماعی آن». نشریه رشد و یادگیری حرکتی ورزشی، دوره ۱، ش ۳، ص ۱۴۲-۱۱۷.
۳. جان‌بزرگی، ابراهیم؛ الیاسی، محمدحسین و حسینیان، شهاب (۱۳۸۹). «پیشگیری از اوباشگری فوتبال نقش پیشگیرانه مدیریت انتظامی در جلوگیری از وقوع رفتارهای تخریبی تماشاگران فوتبال». فصلنامه مطالعات مدیریت انتظامی، دوره ۵، ش ۲، ص ۲۷-۱۸.
۴. جیولیونوتی، ریچارد (۱۳۹۱). «نظریه‌های جامعه‌شناختی انتقادی در ورزش». ترجمه افسانه توسلی. چ اول، تهران: نشر علم، ص ۶۷.
۵. رحمتی، محمد مهدی و محسنی تبریزی، علیرضا (۱۳۸۲). «بررسی عامل‌های جامعه‌شناختی خشونت و پرخاشگری تماشاگران فوتبال، مطالعه موردی: شهر تهران». فصلنامه المپیک، ش ۴، ص ۴۷-۲۹.
۶. رحمتی، محمد مهدی (۱۳۸۸). «جامعه‌شناسی خشونت ورزشی». چ اول، تهران: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، ص ۶۸.
۷. رضائی‌نژاد، رحیم؛ رحمتی، محمد مهدی؛ همتی‌نژاد، مهرعلی و آزادان، مالک (۱۳۹۱). «تحلیل عاملی متغیرهای بروز پرخاشگری در تماشاگران از دیدگاه داوران فوتبال ایران». مطالعات مدیریت ورزشی، ش ۱۳، ص ۲۱۴-۲۰۱.
۸. شورای عالی انقلاب فرهنگی (۱۳۹۰). «سند مهندسی فرهنگی». سامانه مهندسی فرهنگی، مصوبه شماره ۲۱۳۴، <http://mf.farhangolm.ir>
۹. عباس‌زاده، محمد؛ سعادت، موسی و عاطفه، محمدی (۱۳۹۲). «بررسی نقش رسانه‌های جمعی در بروز پرخاشگری (مورد مطالعه: تماشاگران تیم فوتبال تراکتورسازی تبریز)». فصلنامه دانش انتظامی آذربایجان شرقی، ش ۱۲، ص ۲۵-۱۴.
۱۰. غلامی ترکسلویه، سجاد و حیدری‌نژاد، صدیقه (۱۳۹۴). «بررسی دیدگاه هواداران تیم‌های فوتبال اهواز در خصوص عوامل مؤثر بر بروز پرخاشگری». مطالعات مدیریت ورزشی، دوره ۷، ش ۲۸، ص ۱۳۴-۱۲۱.

۱۱. قاسمی، وحید (۱۳۸۸). «جامعه‌شناسی ورزش: وندالیسم و اوباشگری در ورزش فوتبال». چ اول، تهران: جامعه‌شناسان، ص ۹۴.
۱۲. قاسمی، وحید؛ ذوالاکتاف، وحید و نورعلی‌وند، علی (۱۳۸۸). «توصیف جامعه‌شناختی عوامل مؤثر بر وندالیسم و اوباشگری در ورزش فوتبال». فصلنامه المپیک، دوره ۱۷، ش ۱، ص ۷۹ - ۶۹.
۱۳. محمدکاظمی، رضا؛ شیخ، محمود؛ شهبازی، مهدی و راسخ، نازنین (۱۳۸۶). «بررسی علل آشوب تماشاگران فوتبال پس از شهرآورد بزرگ ایران از دیدگاه تماشاگران». پژوهش در علوم ورزشی، دوره ۵، ش ۱۷، ص ۱۱۴ - ۱۰۱.
۱۴. وثوقی، منصور و خسروی‌نژاد، سید محسن (۱۳۸۸). «بررسی عوامل فرهنگی اجتماعی رفتار هیجانی تماشاگران فوتبال». پژوهش‌نامه علوم اجتماعی، دوره ۳، ش ۱، ص ۷۸ - ۵۹.
15. Cleland, J., Cashmore, E. (2015). "Football fans' views of violence in British football evidence of a sanitized and gentrified culture". *Journal of Sport & Social Issues*, 23(4), pp: 25-42.
16. Courakis, N. (2004). "Football violence: Not only a British problem". *European Journal on Criminal Policy and Research*, 46, pp: 293-302.
17. Donahue, E., Rip, B., Vallerand, R. J. (2009). "When winning is everything: On passion, identity, and aggression in sport". *Psychology of Sport and Exercise*, 10(5), pp: 526-534.
18. Grange, P., Kerr, J. H. (2010). "Physical aggression in Australian football: A qualitative study of elite athletes". *Psychology of Sport and Exercise*, 11(1), pp: 36-43.
19. Inoue, Y., Berg, B. K., Packianathan, Ch. (2015). "Spectator sport and population health: A scoping study". *Journal of Sport Management*, 29(6), pp: 705-725.
20. Jalali, Omid, Mehdi Reza Gholizade, Nasser Taghibigloo, and Zabihollah Tarasi. "A Survey on Violence in Soccer Spectators of Tehran City and the Ways Decreasing it.", 1(1), pp: 22-25.
21. Koyuncuoglu, K., Goktas, Z., Demir, E. (2014). "Effects of the socio-economic-cultural structure of football spectators on the tendency towards violence (Manisaspor case)". *Turkish Journal of Sport and Exercise*, 16(2), pp: 41-49.
22. Marc, J., Steven, R. (2005). "Game location and aggression in rugby league". *Journal of Sport Sciences*, 25, pp: 387-393.
23. Moore, C., Jonathan, P., Shepherd, S., Vaseekaran, S. (2007). "The effect of rugby match outcome on spectator aggression and intention to drink alcohol". *Criminal Behaviour and Mental Health*, 17(2), pp: 118-127.
24. Spaaij, R. (2014). "Sports crowd violence: An interdisciplinary synthesis". *Aggression and Violent Behavior*, 19(2), pp: 146-155.
25. Stone, W. (2000). "Social capital, social cohesion and social security". *Year 2000 International Research Conference on Social Security, Helsinki*, 21(3), pp: 25-27.